

ЗАКОНИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ В СЕРЕДИНІ НАУКИ В ДОСЛІДЖЕННІ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В УКРАЇНІ

Н.С. Васиньова

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ.

У статті розглянуто наукові нароби, у яких схарактеризовано групу законів та закономірностей розвитку педагогічної науки, що є основою аналізу розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні. На основі аналізу зроблено висновки, що, по-перше, закони та закономірності розвитку педагогічної науки дозволяють наблизитися до проникнення в сутність її парадигми, зрозуміти процеси, які відбуваються в науці, визначити перспективи подальшого розвитку та засоби впливу на цей розвиток. По-друге, урахування законів та закономірностей, що визначають процеси в середині науки в дослідженні розвитку теорії управління вищими навчальними закладами, дозволяють: виокремити внутрішні та зовнішні чинники, що і зумовлюють розвиток теорії управління вищими навчальними закладами; з'ясувати характер потреб практики, що були поштовхом для проведення наукових досліджень у той чи інший період часу та оцінки впливу їх результатів на цю практику; з'ясувати співвідношення управлінської науки та управлінської практики.

Ключові слова: закони, закономірності, розвиток, педагогічна наука, теорія управління, управлінська наука, вищі навчальні заклади.

Про рівень розвитку тієї чи іншої галузі науки свідчить не тільки наявність специфічного об'єкта дослідження, розробленість понятійного апарату, наявність систематизованих емпіричних фактів, але вагомим для розвитку науки є і визначення та детальне дослідження закономірностей (законів), що визначають функціонування досліджуваного явища [1]. Хоч управлінська наука є відносно молодою, але і її формування та розвиток теж супроводжується такими ж процесами.

Усвідомлення законів та закономірностей розвитку педагогічної науки, підкреслює Є. Хриков, дозволяє наблизитися до проникнення в сутність її парадигми, зрозуміти процеси, які відбуваються в науці, визначити перспективи подальшого розвитку та засоби впливу на цей розвиток [3].

Закони та закономірності розвитку педагогічної науки у вивченні проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами

складають методологічні засади нашого дослідження. Отже, ключовим завданням нашого дослідження є саме розуміння законів та закономірностей розвитку педагогічної науки та обґрунтування доцільності законів та закономірностей, що визначають процеси в середині науки й становлять конкретно-науковий рівень його методологічних засад. Але ця проблема майже не досліджена. Винятком є наукові доробки Є. Хрикова.

У своїй статті Є. Хриков [5], наголошує, що сучасний рівень розвитку педагогічної науки зумовлює необхідність і створює умови для виявлення закономірностей її розвитку. Науковець пропонує певну логіку, методологію розгляду проблеми рівня розвитку педагогічної науки. Він наводить групу законів та закономірностей педагогічної науки, що дозволяють наблизитися до проникнення в сутність її парадигми, зрозуміти процеси, які відбуваються в науці, визначити перспективи подальшого розвитку та засоби впливу на цей розвиток.

Метою статті є обґрунтування значення законів та закономірностей, розвитку педагогічної науки в дослідженні питання розвитку теорії управління вищими навчальними закладами та виявлення впливу законів та закономірностей, що визначають процеси в середині науки.

Закони розвитку педагогіки – це об'єктивні істотні стійкі повторювальні зв'язки педагогічної науки з її зовнішніми та внутрішніми чинниками. Закономірності, на відміну від законів, вказують на міру та характер таких зв'язків. До зовнішніх чинників треба віднести педагогічну практику та інші соціальні чинники, що впливають на спрямованість та характер наукових досліджень. До внутрішніх чинників – методологічні засади педагогіки та найбільш суттєві особливості процесів у середині науки [5].

Отже, Є. Хриков виокремлює три групи законів та закономірностей [5]:

1. Закони та закономірності, що визначають методологічні засади педагогіки.
2. Закони та закономірності, які визначають процеси в середині науки.

3. Закони та закономірності, котрі характеризують зв'язки педагогічної науки із зовнішніми чинниками (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Закони та закономірності розвитку педагогічної науки

Групи	Закономірності	Закони	
1. Закони та закономірності, що визначають методологічні засади педагогіки	Закономірність зумовленості розвитку педагогічної науки розвитком методології цієї науки	Закон цілісності методологічних засад педагогічної науки	
		Закон єдності редукціоністського та холістського підходів у розвитку педагогічної науки	
2. Закони та закономірності, які визначають процеси в середині науки		Закон зумовленості розвитку педагогічної науки зовнішніми та внутрішніми чинниками	
		Закон спирання педагогіки на антропологічно орієнтовані науки	
		Закон взаємозв'язку педагогічної науки та педагогічної практики	
		Закон випереджуючого характеру розвитку педагогічної науки	
3. Закони та закономірності, котрі характеризують зв'язки педагогічної науки із зовнішніми чинниками	Закономірність залежності розвитку педагогічної науки від адекватності її інституційних форм природі науки	Закон цілісності функцій педагогічної науки	
	Закономірність залежності розвитку педагогічної науки від накопичення емпіричних фактів, розробки понятійно-категоріального апарату виявлення закономірностей виховання	Закон варіативності моделей педагогічної науки	
	Закономірність залежності розвитку педагогічної науки від стану її рефлексії		Закон зближення світових моделей педагогічної науки
			Закон відтворення наукових кадрів
			Закон прискорення розвитку педагогічної науки

Доцільність спирання на закони та закономірності, що визначають методологічні засади педагогіки в дослідженні проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами, ми обґрунтували в попередніх наукових статтях.

Відтак, розглянемо окремі закони та закономірності, що визначають процеси в середині науки.

Урахування закону зумовленості розвитку педагогічної науки зовнішніми та внутрішніми чинниками вимагає з'ясування того, які з них переважали на тому чи іншому етапі розвитку педагогічної науки, сприяли проведенню тих чи інших досліджень, написанню тих чи інших наукових робіт. У науці існують два підходи в тлумаченні чинників, що впливають на її розвиток. Перший – екстерналістський, який полягає у визнанні провідної ролі зовнішніх соціальних чинників. Другий – інтерналістський, що ґрунтується на визнанні провідної ролі внутрішніх чинників [5].

У нашому дослідженні до внутрішніх чинників, що зумовлюють розвиток теорії управління вищими навчальними закладами, належить: рівень накопичених управлінських знань; склад науковців (носіїв, генераторів) з проблем управління ВНЗ; відповідність педагогічної думки внутрішній логіці розвитку теорії управління вищими навчальними закладами; наявність методологічних засад дослідження теорії управління ВНЗ; розвиток певних попередніх наукових ідей, положень, парадигм [2]. Спирання наукових досліджень на накопичені раніше знання; постановка наукових проблем, що зумовлюються попереднім розвитком науки; розвиток певних попередніх наукових ідей; відповідність розвитку педагогічної науки об'єктивним соціальним потребам практики, а не ідеологічним чинникам – це ключові чинники, які характеризують логіку розвитку педагогічної науки.

Зазначимо, що важливим завданням нашого дослідження є з'ясування особливостей формування нових управлінських парадигм, їх впливу на розвиток та практику теорії управління вищими навчальними закладами. Це пов'язано з тим, що парадигма задає всі головні складові педагогічного дослідження, його спрямованість, методологію, головні шляхи вирішення наукових проблем.

Серед зовнішніх чинників розвитку педагогіки, які виокремлює Є. Хриков, для нашого дослідження важливо врахувати такі: орієнтація освітньої діяльності України на європейський освітній простір; відповідність наукової думки прогресивним тенденціям розвитку теорії управління ВНЗ;

вплив західної теорії менеджменту; рівень розвитку суміжних наук (наприклад, поява освітньої спеціальності „Управління навчальним закладом” та наукової спеціальності – 13.00.06 – теорія і методика управління освітою); умови діяльності науковців; законодавча база системи освіти ВНЗ; державні та міжнародні освітні програми; рівень та швидкість поширення наукових уявлень теорії управління вищими навчальними закладами; державне та інші види фінансування науки; вплив наукових та управлінських традицій на розвиток теорії управління.

На думку Є. Хрикова, зовнішні та внутрішні чинники розвитку педагогіки міцно пов’язані. Доцільно в ході дослідження розвитку науки об’єднати ці два підходи: екстерналістський та інтерналістський.

Отже, урахування цього закону в дослідженні нашої проблеми передбачає з’ясування: наскільки розвиток теорії управління вищими навчальними закладами відповідає логіці розвитку науки; який вплив на розвиток теорії управління ВНЗ в Україні означеного періоду здійснювали зовнішні та внутрішні чинники на різних етапах досліджуваного періоду; які з чинників переважали на тому чи іншому етапі розвитку теорії управління.

Також, доцільно спиратися на положення закону взаємовизначення педагогічної науки та педагогічної практики. Він зумовлює необхідність з’ясування характеру потреб практики, що були поштовхом для проведення наукових досліджень у той чи інший період часу та оцінки впливу їх результатів на цю практику.

Л. Наточий зазначає, що управлінська наука є суспільним засобом, який забезпечує ефективне функціонування сфери управління. Практика управління визначає спрямованість, зміст, пріоритети в управлінських дослідженнях. Отже, наявні в управлінській практиці суперечності, актуальні завдання повинні впливати та впливають на розвиток теорії управління [4].

Очевидно, що розвиток теорії управління вищими навчальними закладами є необхідною умовою ефективного функціонування освітнього закладу. Проте теорія управління не може тільки відображати наявний стан управлінської

практики. У такому випадку значно зменшувався б сенс її існування. Завдяки своїй перетворювальній функції управлінська наука випереджує розвиток управлінської практики й таким чином задає нові орієнтири розвитку освіти, пропонує ті чи інші засоби її реалізації. Управлінська наука забезпечує теоретичне обґрунтування вирішення всіх управлінських завдань, пов'язаних з визначенням мети, змісту, технологій управління вищими навчальними закладами, розробки понятійного апарату теорії управління, дослідження головних функцій управління, моделювання методів управління, розробки та аналізу закономірностей, принципів управління освітнім закладом, підготовки управлінських працівників та наукове обґрунтування теорії управління вищими навчальними закладами. Відтак, завдання цього закону в нашому дослідженні передбачає з'ясування впливу теорії управління на управлінську практику, а саме: спираючись на досвід та традиції; спираючись на теорію; оптимальне співвідношення орієнтації управління на теорію та досвід.

Під час розгляду стану та розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні доцільно спиратися на положення закону випереджуючого характеру розвитку педагогічної науки. Проблема співвідношення педагогічної науки та педагогічної практики, як зазначає Є. Хриков – є однією з фундаментальних педагогічних проблем.

Зрозуміло, що теорія управління як галузь наукового знання має сенс, якщо випереджує наявний стан управлінської практики, що і створює умови для розвитку цієї практики. Для осмислення процесу розвитку та стану теорії управління важливим є питання, наскільки ця теорія може випереджувати управлінську практику та чи є теоретичне узагальнення, обґрунтування передового досвіду роботи внеском у науку управління.

Таким чином, важливо усвідомлювати роль та значення теоретичних ідей, принципів, законів та закономірностей, що становлять визначальну теоретичну базу для управлінського досвіду. Також цінним є те, щоб у цей час не втратили свого значення провідні положення теорії управління, не

залишилися теорією без практичного застосування та стали основою подальшого розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні.

Відтак, з'ясування відсутності прірви між теорією управління та управлінської практики визначається такими чинниками: теорія управління орієнтується на потреби практики; вона живиться управлінською практикою й навпаки; управлінська практика спирається на сучасні науково-теоретичні нароби; теорія управління орієнтується на можливості практичного використання її науково-теоретичних наробок.

Що стосується вивчення та узагальнення педагогічного, зокрема, управлінського досвіду, то така діяльність може створювати, а може й не створювати наукове знання. Вивчення та узагальнення досвіду є науковою діяльністю, якщо: відбувається системне вивчення досвіду; на засадах наукових технологій здійснюється об'єктивна оцінка ефективності досвіду.

Відзначемо, що вивчення практики та досвіду управління вищими навчальними закладами в Україні означеного періоду може призвести до його негативної оцінки. Але й такі висновки, якщо вони є детальними та ґрунтовними, мають значення для розвитку теорії управління ВНЗ.

Є. Хриков, зазначає, що іншою є ситуація, коли вивчається дійсно ефективний досвід. Така діяльність спрямована на отримання нового наукового знання. Під час вивчення педагогічного, управлінського досвіду треба відповісти на питання: яка його результативність; чим він відрізняється від масової практики; на яких філософських, методологічних засадах він ґрунтується; у межах якої теорії, парадигми його запропоновано; які чинники забезпечують ефективність цього досвіду; як та в яких масштабах його можна використовувати. Отримана таким чином інформація складає нове наукове знання, що відповідає пояснювальній функції педагогіки та управління [3].

Науковець підкреслює, що рівень випередження характеризують категорії «наукова новизна» та «практична значущість». Від їх розробленості та створення дієвого механізму оцінки наукової новизни та практичної значущості

значною мірою залежить рівень випереджуючого характеру розвитку педагогічної науки.

Відтак, закон випереджуючого характеру розвитку педагогічної науки в нашому дослідженні передбачає з'ясування того, як співвідносилися в досліджуваний період теорія управління освітніми установами з управлінською практикою; чи випереджувала в досліджуваний період теорія управління управлінську практику. Отже, тільки за умов випереджуючого характеру управлінська наука може виконувати свої соціальні функції.

Виходячи з викладеного вище можна зробити такі висновки:

1. Закони та закономірності розвитку педагогічної науки дозволяють наблизитися до проникнення в сутність її парадигми, зрозуміти процеси, що відбуваються в науці, визначити перспективи подальшого розвитку та засоби впливу на цей розвиток.

2. Урахування законів та закономірностей, які визначають процеси в середині науки в дослідженні проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами, дозволяють: виокремити внутрішні та зовнішні чинники, що зумовлюють розвиток теорії управління вищими навчальними закладами; визначити характер потреб управлінської практики, які були поштовхом для проведення наукових досліджень у той чи інший період часу та оцінки впливу їх результатів на цю практику; проаналізувати, як співвідносилися в досліджуваний період теорія управління освітніми установами з управлінською практикою; з'ясувати, чи випереджувала в досліджуваний період теорія управління управлінську практику.

Проблема обґрунтування групи закономірностей та законів розвитку педагогічної науки в дослідженні розвитку теорії управління вищими навчальними закладами є важливою та складною. Її неможливо вирішити в одній статті. Актуальним та перспективним завданням подальших розвідок у цьому напрямі є обґрунтування третьої групи законів та закономірностей, що характеризують зв'язки педагогічної науки із зовнішніми чинниками.

Література

1. Орлов А. А. Научные основы управления общеобразовательной школой / А. А. Орлов. – М. : МОПИ, 1982. – 102 с.

2. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 248 с.

3. Хриков Є. М. Методологічна функція законів та закономірностей розвитку педагогічної науки в історико-педагогічних дослідженнях / Є. М. Хриков // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон, 2005. – Вип. 40. – С. 37–42.

4. Наточий Л. Співвідношення педагогічної науки та педагогічної практики в дослідженні проблеми розвитку управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл України другої половини ХХ – початку ХХІ століття / Людмила Наточий // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – Умань, 2010. – Вип. 33. – С. 227–233.

5. Хриков Є. Закони та закономірності розвитку педагогічної науки / Є. Хриков // Історико-педагогічний альманах. – 2007. – № 2. – С. 20–27.

References (транслітерація)

1. Orlov A. A. Nauchnye osnovy upravlenija obshheobrazovatel'noj shkoloj / A. A. Orlov. – M. : MOPI, 1982. – 102 s.

2. Metodologichni zasady pedagogichnogo doslidzhennja : monografija / avt. kol. : Є. М. Hrikov, О. V. Adamenko, V. S. Kurilo ta in. ; za zag. red. V. S. Kurila, Є. М. Hrikova ; Derzh. zakl. „Lugan. nac. un-t imeni Tarasa Shevchenka”. – Lugans'k : Vid-vo DZ „LNU imeni Tarasa Shevchenka”, 2013. – 248 s.

3. Hrikov Є. М. Metodologichna funkcija zakoniv ta zakonomirnostej rozvitku pedagogichnoї nauki v istoriko-pedagogichnih doslidzhennjah / Є. М. Hrikov // Pedagogichni nauki : zb. nauk. pr. – Herson, 2005. – Vip. 40. – S. 37–42.

4. Natochij L. Spivvidnoshennja pedagogichnoї nauki ta pedagogichnoї praktiki v doslidzhenni problemi rozvitku upravlins'koї kul'turi kerivnikiv zagal'noosvitnih shkil Ukraїni drugoї polovini HH – pochatku HHI stolittja / Ljudmila Natochij //

Psihologo-pedagogichni problemi sil's'koï shkoli. – Uman', 2010. – Vip. 33. – S. 227–233.

5. Hrikov Є. Zakoni ta zakhonomirnosti rozvitku pedagogichnoï nauki / Є. Hrikov // Istoriko-pedagogichnij al'manah. – 2007. – № 2. – S. 20–27.

**THE LAWS OF PROCESS DETERMINATION WITHIN A SCIENCE
IN THE STUDY OF DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS'
MANAGEMENT THEORY IN UKRAINE**

N.S. Vasineva

**A post-graduate student, the assistant of the Civil Service, Administration and Management Department of
Luhansk national university named after Taras Shevchenko, city Starobelsk**

The article deals with scientific developments, which describe a group of laws and the regularities of pedagogical science development: the laws and regularities that determine the methodological foundations of pedagogy; laws and regularities that define the processes within a science; laws and regularities that characterize the connections of pedagogy with external factors. Awareness of the laws and regularities of the pedagogical science development allows getting closer to penetrate into the essence of its paradigms, to understand the processes that occur in the science, to determine the prospects for further development and ways of influencing this development. In the study of the problem of development of higher education institutions' management theory the laws and the regularities of pedagogical science development constitute the methodological bases of research. The author substantiates the laws and the regularities that determine the processes within a science as the basis for the analysis of higher education institutions' management theory.

The following conclusions based on the analysis are made, firstly, the laws and the regularities of pedagogical science development allows getting closer to penetrate into the essence of its paradigms, to understand the processes that occur in the science, to determine the prospects for further development and ways of influencing this development. Secondly, the accounting of laws and regularities that determine the processes within a science in the study of higher education institutions' management theory, allows to: separate internal and external factors that stipulate the development of higher education institutions' management theory; determine the nature of management practices requirements, which were the impetus for research in a given period of time and evaluate their results' impact on the practice; analyze how education institutions' management theory was correlated with management practices in the monitoring period; to find out whether the management theory advanced the management practice.

Keywords: laws, regularities, development, pedagogical science, management theory, management science, higher education institutions.

ЗАКОНЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРОЦЕССОВ В СЕРЕДИНЕ НАУКИ В ИССЛЕДОВАНИИ РАЗВИТИЯ ТЕОРИИ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМИ УЧЕБНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ В УКРАИНЕ

Н.С. Васинева

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Старобельск

В статье рассмотрены научные наработки, в которых описано группу законов и закономерностей развития педагогической науки: законы и закономерности, определяющие методологические основы педагогики; законы и закономерности, которые определяют процессы в середине науки; законы и закономерности, характеризующие связи педагогической науки с внешними факторами. Осознание законов и закономерностей развития педагогической науки позволяет приблизиться к проникновению в сущность ее парадигмы, понять процессы, которые происходят в науке, определить перспективы дальнейшего развития и способы влияния на это развитие. В изучении проблемы развития теории управления высшими учебными заведениями законы и закономерности развития педагогической науки составляют методологические основы исследования. Автор обосновывает законы и закономерности, определяющие процессы в середине науки, как основу анализа теории управления высшими учебными заведениями. На основе анализа сделаны выводы, что, во-первых, законы и закономерности развития педагогической науки позволяют приблизиться к проникновению в сущность ее парадигмы, понять процессы, которые происходят в науке, определить перспективы дальнейшего развития и способы влияния на это развитие. Во-вторых, учет законов и закономерностей, которые определяют процессы в середине науки в исследовании теории управления высшими учебными заведениями, позволяют: выделить внутренние и внешние факторы, обуславливающие развитие теории управления высшими учебными заведениями; определить характер потребностей управленческой практики, которые были толчком для проведения научных исследований в тот или иной период времени и оценки влияния их результатов на эту практику; проанализировать, как соотносились в исследуемый период теория управления образовательными учреждениями с управленческой практикой; выяснить, опережала ли в исследуемый период теория управления управленческую практику.

Ключевые слова: законы, закономерности, развитие, педагогическая наука, теория управления, управленческая наука, высшие учебные заведения.